

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Filip Snášel

**Ruská strategická raktová vojska na
přelomu tisíciletí**

Bakalářská práce

Praha 2008

Autor práce: **Filip Snášel**

Vedoucí práce: **PhDr. Bohuslav Litera, CSc.**

Oponent práce: **Mgr. Martin Čížek**

Datum obhajoby: **2008**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

Snášel, Filip. *Ruské strategické raketové síly na přelomu tisíciletí*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2008. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Bohuslav Litera, CSc.

Anotace

Po kolapsu Sovětského svazu panovalo ohledně jeho jaderného arzenálu mnoho obav. Strategické raketové síly byly hlavní částí sovětské a posléze ruské strategické tridády. Práce pojednává o jejich vývoji a těžkostech na přelomu tisíciletí. Ztráta výrobních kapacit, částí výzbroje a stahování raket s hlavicemi z území nově vzniklých samostatných republik byly problémy, které bylo potřeba vyřešit ihned po rozpadu SSSR. Následné těžkosti s financováním armády se nevyhnuly ani jejím strategickým složkám. Důstojníci nedostávali zapláceno, arzenál zastarával a na vývoj a výrobu nejnovějších raket také prostředky nebyly. Strategická raketová vojska však stále hrála až do počátku roku 2000 v ruské armádě prim. kdy jim nejprve byla přisuzována přední role v rámci ods a posléze téměř přišly o svou nezávislost v rámci ruské armády.

Annotation

After collapse of the Soviet Union there was quite intensive fear about future of its nuclear arsenal. Strategic rocket forces were main part of Soviet and then Russian strategic triad. This work discusses its development and problems on the break of millennium. Loss of producing capacities, part of armament and withdrawal of rockets with warheads were problems to solve after breakup of Soviet Union. Resulting difficulties with funding of Russian armed forces did not avoid its strategic rocket forces. Offices did not get wages, arsenal started to become obsolete and there were no money for development of new rocket types. However, strategic rocket forces still played an important role until beginning of 2000, when they were regarded foremost in strategic triad and then it almost lost its sovereignty in framework of Russian army.

Klíčová slova

Rusko, Jelcin, Putin, rakety, jaderný, strategický, vývoj, vláda, triáda, smlouva, omezení, potenciál, doktrína, armáda

Keywords

Russia, Yeltsin, Putin, rockets, nuclear, strategic, development, government, triad, treaty, reduction, potential, doctrine, army

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 21. května 2008

Filip Snášel

Obsah

OBSAH	6
ÚVOD	7
1. ROZBOR LITERATURY	9
2. SOVĚTSKÉ DĚDICTVÍ A OBDOBÍ TRANSFORMACE	10
2.1. STAHOVÁNÍ STRATEGICKÝCH JADERNÝCH ZBRANÍ Z BÝVALÝCH SOVĚTSKÝCH REPUBLIK.....	10
2.2. OBTÍŽE TRANSFORMACE	12
3. NÁSTUP VLADIMIRA PUTINA A NOVÉ VOJENSKÉ DOKTRÍNY	14
3.1. NÁRODNÍ OBRANNÁ STRATEGIE Z ROKU 2000	14
3.2. VOJENSKÁ DOKTRÍNA Z ROKU 2000 A JEJÍ VÝZNAM	17
3.3. VELKÁ CVIČENÍ JADERNÝCH SLOŽEK ARMÁDY A JEJICH VÝZNAM.....	19
4. DEBATY A BOJ O NEZÁVISLOST STRATEGICKÝCH RAKETOVÝCH SIL	21
4.1. PORÁŽKA RVSN	22
4.2. RVSN OPĚT NA VÝSLUNÍ.....	24
5. START I JAKO POČÁTEK OMEZENÍ STRATEGICKÝCH RAKETOVÝCH VOJSK RUSKÉ FEDERACE	25
5.1. START II	26
6. SOUČASNÝ STAV A STRUKTURA STRATEGICKÝCH RAKETOVÝCH SIL	28
8. RŮŽOVÁ BUDOUCNOST RVSN?	31
ZÁVĚR	32
SUMMARY	34
POUŽITÁ LITERATURA	35
SEZNAM PŘÍLOH	36

Úvod

Téma ruských strategických raketových sil jsem si pro svoji práci vybral, neboť v posledních letech stoupá důležitost ozbrojených sil Ruské federaci v globálním měřítku. Instalování nových strategických raket, obnovené lety ruských strategických bombardérů, spuštění prvního typu nové jaderné ponorky Jurij Dolgorukij, to všechno jsou neklamné znaky návratu Ruska na své ztracené pozice velmoci ovlivňující dění na celé planetě.

Přestože o ruských ozbrojených silách vychází mnohé články v tisku i v elektronické podobě na internetu, nikdo se nevěnuje v obsáhlejší práci strategickým raketovým silám. U veřejnosti stále převládá pocit, že Rusko je na kolenou a není schopné působit jako globální hráč. Tento dojem umocnily v devadesátých letech a na přelomu tisíciletí obě války v Čečensku, kde se ruské ozbrojené složky vypořádávaly s tamními rebely se značnými obtížemi.

Strategické raketové síly se však s úspěchem dají od ostatních částí armády oddělit. Jejich důležitost zůstává i přes mnohé problémy značná. V současnosti se z vyjádření ruských představitelů dá usuzovat, že vzhledem k plánované výstavbě součástí amerického protiraketového štítu v České republice a Polsku strategické raketové síly v rámci ruské strategické jaderné triády ještě posílí.

Ve své práci jsem se snažil zaměřit na strategické raketové síly Ruské federace v období obtížné transformace totalitního systému na demokratický. Na následujících stránkách se věnuji otázce, zdali byly na přelomu tisíciletí bojeschopnou silou globálního významu, nebo se pouze spolehly na zastarávající sovětský arzenál?

Práce pojednává o několika přelomových obdobích. Na začátku je potřeba pro pochopení dalších částí věnovat prostor neopomenutelnému momentu dalekosáhlého významu, jakým byl rozpad Sovětského svazu v prosinci roku 1991. S jakými problémy se musely nově vzniklé strategické raketové síly Ruské federace vyrovnávat po rozpadu Sovětského svazu? Zanechala ztráta výrobních kapacit a raket trvalé šrámy, nebo se je podařilo postupem času odstranit?

V další části se zaměřuji na vývoj národní obranné strategie Ruské federace, která určuje úkoly připadající strategickým raketovým silám. Nástup Vladimira Putina do funkce prezidenta byl významnou změnou oproti alkoholom a nemocemi zmoženému Borisi Jelcinovi. Podepsala se tato výměna na strategických raketových silách? Jak se změnila koncepce národní obrany po příchodu Vladimira Putina? Zřejmě nejdůležitější otázkou zůstává, zdali se podařilo novou doktrínu implementovat. Nebo je to pouze dokument, který prostě strategické raketové síly nejsou schopné uvést v život a řídit se jím?

V poslední velké kapitole se budu věnovat souboji strategických raketových sil o holé přežití. Plány sílicí pozemní armády na omezení strategických jaderných složek vedly k rozkolu v nejvyšších armádních kruzích, když proti sobě stanul ministr obrany maršál Igor Sergejev a náčelníkem generálního štábu Anatolijem Kvašninem. Dokázaly se strategické raketové síly z tohoto souboje vzpamatovat a jak ovlivnil jejich směřování?

Toto jsou hlavní otázky na které se ve své práci hodlám zaměřit. Nelze však ve vztahu ke strategickým raketovým vojskům opomenout dohody mezi Spojenými státy a Sovětským svazem respektive Ruskou federací, které omezily počty nukleárních hlavic a jejich nosičů. Chtěl bych také alespoň v krátkosti přiblížit organizaci jednotek strategických raketových sil.

Nakonec bych se rád zamyslel nad plány Ruské federace ohledně strategických raketových sil do budoucnosti. Blíží se opět jejich zlatá éra, jako v osmdesátých letech minulého století ještě za Sovětského svazu?

1. Rozbor literatury

Výzkum strategické triády Sovětského svazu a následně Ruské federace je v zahraničních pramenech doveden vcelku daleko. Z velké části to umožnil fakt, že okolo jaderných výbuchů nezůstalo nic dlouho utajeno. Lví podíl mají na uveřejňování údajů o ruských nukleárních silách také smlouvy *SALT*¹ a *START*².

Limity stanovené těmito dohodami umožnily kontroly sovětského, respektive ruského arzenálu. Z výměn informací mohli následně vědci čerpat data nutná k sepsání kvalitních prací. Na druhé straně však musím vzhledem k časovému vymezení pominout všechny končící rokem 1991, tedy rozpadem SSSR, což můj výběr značně zúžilo.

Knihy Stevena Zalogy *Kremlin's nuclear sword* je vcelku rozsáhlou publikací, která popisuje jak sovětský letecký a raketový průmysl pomáhal utvářet klíčová rozhodnutí během studené války. Nicméně pro mou práci je důležitá pouze poslední část pojednávající o rozpadu Sovětského svazu a procesu transformace za Borise Jelcina. Kniha je však napsaná vyváženě a neopomíjí žádné důležité faktory, které tomto údobí na RVSN působily. Tato práce nabízí poprvé také značení balistických raket oběma způsoby. Rozhodl jsem se ho ve své práci použít, neboť je nejpřesnější.

Publikace editora Pavla Podiga a kolektivu *Russian strategic nuclear forces* má až encyklopedický ráz a dokáže kvalitně vysvětlit jakoukoliv problematiku týkající se ruských strategických jaderných sil. Neocenitelný přínos zde mají hlavně tabulky a specifikace jednotlivých nosičů. Dílo opět končí s milénium. Podobně rozsáhlé a chronologicky utříděné dílo neexistuje.

Zajímavá situace okolo *Russian strategic nuclear forces* vznikla, když v říjnu 1999 zabavila ruská tajná služba FSB všechny neprodané výtisky, počítače a harddisky s kopiemi knihy. FSB byla přesvědčena, že obsahuje utajované informace. Fakt, že autoři neměli k takovým zdrojům přístup, nikoho nezajímá³. Vědecké články uveřejněné v odborných časopisech mi poskytly vždy jen značně omezené informace a ty vztahující se přímo k tématu jsou buď neaktuální nebo příliš obecně formulované.

Ke kapitolám o koncepci ruské národní obrany a vojenské doktríně jsem používal primární dokumenty, které jsou dostupné i v anglickém jazyce na internetu. Další internetové zdroje k mé práci představují thinktanky zabývající se jadernými zbraněmi nebo šířením zbraní hromadného ničení. Byly to především servery www.fas.org, www.nti.org, www.globalsecurity.org a další. V rámci těchto serverů působí renomovaní vědci, kteří zachovávají kvalitu svých prací i na internetu, což se nedá říci o tisku. Mé snahy nalézt kvalitní analytické články v médiích končily většinou u materiálů, které obsahovaly zavádějící informace a nepřesná označení strategických raket.

¹ Dohoda o limitech pro strategické zbraně (*Strategic arms limitation talks*).

² Smlouva o redukci a omezení strategických zbraní (*Strategic Arms Reduction and Limitation Treaty*).

³ PODVIG, Pavel. *Russian strategic nuclear forces*. London : MIT Press, 2001. ISBN 0-262-16202-4, s. xiii.

2. Sovětské dědictví a období transformace

Sovětské ozbrojené síly se nerozpadly ihned po 25. prosinci 1991, kdy prezident SSSR rezignoval. Aby si zajistily určitou míru kontroly nad bývalým územím, vytvořily centrální moskevské orgány Společenství nezávislých států (dále jen SNS). Moskva spoléhala na to, že nově vzniklé státy s jaderným arzenálem na svém území předají velení nad těmito strategickými složkami pod pravomoc SNS. Rozpad SSSR by je pak téměř nepoškodil.

Tento koncept však neuspěl a kolaps SSSR zanechal strategická vojska roztržštěná na mnoha základnách jak v mateřském Rusku, tak v nově vzniklých nezávislých republikách. Sovětský strategický jaderný arzenál zdědily čtyři země: Rusko, Ukrajina, Kazachstán a Bělorusko.

Významná část raketových sil zůstala mimo ruské území. Výsledkem byla ztráta 23,9 procent mezikontinentálních balistických střel⁴, včetně těch nejmodernějších modelů čtvrté generace.

Náhlý kolaps Sovětského svazu narušil plány Ruska do budoucna. Raketový průmysl byl totiž dezintegrací poškozen daleko více než ostatní části ozbrojených sil. Některé zdroje uvádějí, že za hranicemi Ruska zůstaly až tři čtvrtiny bývalé průmyslové základny na výrobu jednotlivých komponentů nosičů a jejich naváděcích systémů⁵.

Ztráta výrobních kapacit na Ukrajině se ukázala jako kritická. Největší a nejdůležitější sovětská továrna na mezikontinentální střely⁶, komplex Južmaš v Dnětropolu, se nacházela na Ukrajině. K tomuto zbrojnímu a vývojářskému komplexu patřila i nová továrna na pevné raketové palivo v Pavlogradu, která se nacházela opět na Ukrajině.

Stejně tomu bylo i v případě vývojářského a výrobního centra pro setrvačnické naváděcí součástky v Charkově. Tento závod produkoval 90 procent naváděcích systémů do mezikontinentálních balistických střel⁷. Další zařízení ztracená spolu s Ukrajinou byla například továrna Monolit, kde se vyráběly bezpečnostní komponenty PAL⁸ pro jaderné rakety.

V Rusku tak pro vývoj nových mezikontinentálních balistických střel zůstala jedna jediná projektovací kancelář – Moskevský institut termotechnologie⁹.

2.1. *Stahování strategických jaderných zbraní z bývalých sovětských republik*

Krátce po rozpadu Sovětského svazu se nově vzniklé republiky vrácení jaderných hlavic a jejich nosičů do Ruska bránily. Na mezinárodní scéně rostl neklid a v pozadí diskusí o nukleárních zbraních vzrůstaly obavy z občanské válce podobné rozsahem té v letech 1917-1921¹⁰, obohacené o možný nukleární konflikt.

Samotné Rusko svým přístupem ke stahování jaderného arzenálu budilo podezření hlavně na Ukrajině a v Kazachstánu. Moskva navrhovala, aby pod kontrolu SNS přešlo široké spektrum strategických sil, včetně významné části námořnictva,

⁴ ZALOGA Steven. *The Kremlin's Nuclear Sword: The Rise and Fall of Russia's Strategic Nuclear Forces, 1945-2000*. New York : Smithsonian, 2002 ISBN 1-58834-007-4, s. 215.

⁵ ZALOGA Steven. *The Kremlin's Nuclear Sword ...*, s. 220.

⁶ Rakety s doletem delším, než 5 500 kilometrů.

⁷ ZALOGA Steven. *The Kremlin's Nuclear Sword ...*, s. 220.

⁸ PAL: Permissive Active Link – zařízení bránící předčasně aktivaci a/nebo odpálení střely, aniž by byl vložen odpovídající bezpečnostní klíč.

⁹ Moscow Institute of Thermotechnology.

¹⁰ ZALOGA Steven. *The Kremlin's Nuclear Sword ...*, s. 216.

letectva a specializovaných jednotek, jako byli například parašutisté.¹¹ Postoj ostatních členů SNS k předání pravomocí nad částmi svých armád nebyl rozhodně nijak nadšený.

Ruská definice slova „strategický“ byla příliš široká a obsahovala válečné lodě schopné nést rakety, transportní letouny, bombardéry a další zbraňové systémy do té doby považované za taktické. V očích států vzniklých z rozpadlého SSSR byly snahy Ruska dostat pod kontrolu většinu elitních a nejlépe vyzbrojených složek bývalé sovětské armády jen pokusem o jejich okradení pod záminkou stažení jaderných strategických sil¹².

Na strategická raketová vojska (dále jen RVSN)¹³ myslel Kreml až v poslední řadě. Hlavním důvodem bylo, že se nemusel bát namíření raket na ruské území. Nová kalibrace a zaměření nebyla jednoduchá věc a nově vzniklé republiky si nemohly být jisté, že se jim podaří najmout techniky obeznámené s naváděcími systémy natolik, aby je mohli přeprogramovat. Navíc většina střel mimo ruské území měla dostřel jen 3000 kilometrů¹⁴.

V době rozpadu Sovětského svazu se nacházelo na území Ukrajiny 130 sil s raketami UR-100NUTTH (SS-19 Stiletto) a 46 sil obsahujících střely RT-23UTTH (SS-24 Scalpel). V Kazachstánu bylo umístěno 104 kusů mobilních odpalovacích ramp s moderními RT-2PM Topol (SS-25).

Spojené státy nabízely při likvidaci jaderných zbraní odbornou a finanční pomoc a především preferovaly, aby strategické síly zůstaly pod jedním centrálním velením. Vůdci nově nezávislých států si uvědomili, že pomoc USA bude i ve vyjednávání s Ruskem potřebná a tak po podpisu takzvaného Lisabonského protokolu ke smlouvě o omezení strategických zbraní *START I*¹⁵ v květnu 1992 mohlo začít stahování jaderných sil ze základen vně ruských hranic. Bělorusko, Kazachstán i Ukrajina se zavázaly dodržovat ujednání stanovené ve smlouvě *START I* a také souhlasily s přistoupením ke smlouvě o nešíření jaderných zbraní.

Kazachstán a Bělorusko navíc posléze souhlasily s tím, že všechny strategické jaderné zbraně na jejich území jsou majetkem Ruska, které jejich deaktivaci a rozebrání podle protokolu *START I* přebírá zodpovědnost¹⁶.

Oproti tomu se Ukrajina hodlala postarat o strategické nosiče sama. Na jaře 1993 vypukla mezi Ruskem a Ukrajinou rozmlůvka, neboť Moskva obvinila Kyjev, že mění zaměření strategických raket na Rusko¹⁷. Ukrajina si mohla dovolit silnější vyjednávací pozici, neboť 21. června 1994 složil přísahu věrnosti novému státu velitel RVSN pro Ukrajinu generálporučík Vladimir Michtijuk a s ním 1 400 z 2 300 důstojníků. „Ti kteří přísahat odmítli byli nahrazeni“¹⁸. Ukrajina se po neplodných diskusích obrátila o pomoc ke Spojeným státům, které slíbily poskytnout 700 milionů dolarů na pomoc při denuklearizaci země. K prvnímu červnu 1996 byly všechny jaderné hlavice přesunuty do Ruska¹⁹. Z Ukrajiny Rusové stáhli celkem zhruba dva tisíce jaderných hlavíc a dvacet tisíc tun raketového paliva²⁰.

¹¹ ZALOGA Steven. *The Kremlin's Nuclear Sword ...*, s. 217.

¹² ZALOGA Steven. *The Kremlin's Nuclear Sword ...*, s. 217.

¹³ Raketnye vojska strategičeskovo naznačenija.

¹⁴ Výjimku tvořilo Bělorusko, kde se nacházely rakety Topol. Nicméně Běloruský postoj spíše směřoval k opětovnému sjednocení s Ruskem a přesun strategických sil zde neznamenal velký problém.

¹⁵ O smlouvách *START* viz 3. kapitola.

¹⁶ PODVIG, Pavel. *Russian strategic nuclear forces*. London : MIT Press, 2001. s. 24.

¹⁷ ZALOGA Steven. *The Kremlin's Nuclear Sword ...*, s. 218.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ PODVIG, Pavel. *Russian strategic ...* s. 24.

²⁰ ZALOGA Steven. *The Kremlin's Nuclear Sword ...*, s. 219.

Transfer jaderných hlavic z Kazachstánu do Ruska byl dokončen v dubnu 1994²¹. Všechna síla byla rozebrána. Bělorusko předalo Rusku poslední regiment 49. strategické raketové divize vyzbrojený raketami RT- 2PM Topol (SS- 25) v prosinci 1996. Na konci roku tak byly všechny sovětské strategické rakety na ruském území²².

2.2. Obtíže transformace

Za Sovětského svazu byly RVSN elitním útvarem armády. Dostávalo se jim nejlepší materiální i personální podpory z nejvyšších kruhů a v Rusku nikdo o důležitosti této složky nepochyboval.

Avšak ani RVSN nebyly imunní vůči erozi ruské armády konce devadesátých let minulého století. Jak již bylo řečeno, ztráta výrobních kapacit pro balistické nosiče byla těžkou ranou.

Jednalo se nejen o produkci nových raket, ale i o udržování existujících mezikontinentálních balistických střel. Například setrvačnickové naváděcí platformy se vyráběly na Ukrajině, stejně jako další životně důležité součástky.

Pro ilustraci použijí zmíněné setrvačnickové naváděcí platformy pro typ RT- 23 UTTH (SS- 24 Scalpel). Jejich životnost byla 30 tisíc operačních hodin (nebo 1 250 dní)²³. „Naváděcí zařízení musí být v neustále v činnosti, pokud je raketa na nejvyšším bojovém stupni připravenosti, jinak trvá systému okolo dvaceti minut, než se ze studeného startu dostane na bojový stav“²⁴.

V druhé polovině devadesátých let minulého století se nacházely na nejvyšším stupni připravenosti neustále zhruba dvě třetiny, tedy přes 250²⁵, mezikontinentálních balistických raket. Jednoduchým výpočtem se dostaneme k výsledku, že setrvačnickové naváděcí platformy se musí jednou za pět let vyměnit. Dvakrát v průběhu předpokládané životnosti rakety, která byla u většiny typů mezi sedmi a osmi lety²⁶. RVSN se tedy v druhé polovině devadesátých let nacházely v eminentním ohrožení své akceschopnosti, na což upozorňoval v tisku i tehdejší velitel RVSN Valerij Borisenko²⁷.

Díky těmto faktorům a drastickému snižování vojenského rozpočtu se v březnu 1997 nacházela asi polovina mezikontinentálních balistických střel daleko za hranicí své životnosti. Nosiče hlavic se s postupujícím časem stávají nespolehlivými a přesnost se dramaticky snižuje.

Vážnou situaci zlepšil návrat modernějších raketových systémů z Kazachstánu a Běloruska, které mohly být rozebrány a využity k prodloužení životnosti stávajících raket v činné službě. Nejednalo se však o nevyčerpatelný zdroj a v roce 1998 sloužilo zhruba 60 procent raket dvojnásobnou délkou své životnosti²⁸.

Pokud se v technické oblasti dá hovořit o vážné situaci, v personální části RVSN se může hovořit o pokraji katastrofy. V kontrastu k bývalým členům Varšavského paktu se ekonomická situace Ruské federace v období transformace zhoršovala. Vysoká inflace znehodnocovala platy a špatné vedení vojáky odrazovalo od služby v armádě.

²¹ PODVIG, Pavel. Russian strategic ... s. 24.

²² PODVIG, Pavel. Russian strategic ... s. 54.

²³ ZALOGA Steven. The Kremlin's Nuclear Sword ... , s. 221.

²⁴ ibidem.

²⁵ <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/icmbstat.htm>, staženo 5. 2. 2008.

²⁶ ZALOGA Steven. The Kremlin's Nuclear Sword ... , s. 221.

²⁷ Ibidem.

²⁸ ibidem.

Ani celkový obrázek ekonomiky Ruska nebyl nijak růžový. Růst cen, masivní korupce a nekompetentnost na vysokých místech brzdily rozvoj země, která čím dál víc zaostávala za příkladem svých bývalých spojenců z Varšavské smlouvy.

Velení armády se zpočátku snažilo předstírat, že se nic neděje a rozpočet zůstává stejný. Továrny zatím dál produkovaly nové rakety, ačkoliv za ně nedostaly zaplacení²⁹. Jasným příkladem je poslední ruská fungující výrobní linka na mezikontinentální rakety Votkinsk. Na konci osmdesátých let minulého století byl Votkinsk schopen vyprodukovat v průměru třiašedesát raket RT- 2PM Topol (SS-25). „V roce 1990 to bylo šestapadesát kusů, o tři roky později jen dvacet a v roce 2000 klesla produkce poměrně moderního Topolu na pouhých šest kusů“³⁰.

Důstojníci nebyli zvyklí, že by se jejich plat o několik měsíců opozdil, nebo že dostanou jen jeho část. Vzhledem k odlehlým operačním prostorům mnoha jednotek bylo ubytování nevyhovující, dočasné, nebo dokonce vůbec nedostupné.

Pokud se mohli uplatnit na trhu, začali mladší důstojníci opouštět řady RSVN a na počátku roku 1996 se stavy bojových jednotek nacházely na padesáti procentech požadované úrovně, což vyústilo v daleko rychlejší rotační cykly³¹.

Zkombinované negativní dopady chaotických a neuspokojivých plateb, špatného ubytování a zastaralá doktrína vyústily v pokles morálky a připravenosti RSVN. Během roku 1994 se objevil případ personálu střílejícího v prostorách jaderné základny. Samotné zbraně, nebo hlavice nebyly přímo ohroženy, ale incidenty vhodně nastiňují duševní stav posádek. Během sovětské éry byly takovéto excesy nepřipustné a neobjevovaly se³².

²⁹ John Lepingwell, *START II and the politics of arms control in Russia*, p. 66.

³⁰ LEPINGWELL, John W. R. *START II and the Politics of Arms Control in Russia*. International Security. 1995, vol.20, no. 2, s. 63-91, s. 66.

³¹ *Ibidem*.

³² LEPINGWELL, John W. R. *START II and the Politics ...*, s. 67.

3. Nástup Vladimira Putina a nové vojenské doktríny

Vladimir Putin přebíral na sklonku roku 1999 Ruskou federaci v zuboženém stavu, kdy se nepovedlo Jelcinovi stabilizovat ekonomiku a zajistit kvalitní pokračování nastoleného demokratizačního procesu. Výsledkem byl „stále se prohlubující chaos, růst vnitřní nespokojenosti ruské společnosti. S prohlubujícími se sociálními a ekonomickými nejistotami občanů i celých společenských skupin, vede zejména v druhém Jelcinově volebním období ke stále sílící touze po stabilitě, řádu a pořádku.“³³

Samotné vkročení nového úřadujícího prezidenta do mezinárodní politiky bylo v roce 2000 podle analýzy bezpečnostního odboru českého ministerstva vnitra viděno následovně: „Nástup Vladimira Putina do funkce zastupujícího ruského prezidenta vyvolal řadu pozitivních očekávání mezi západními politiky, novináři i širší veřejností. Putin se těší image vzdělaného, relativně mladého a dynamického politika, který má, díky tomu, že žil delší dobu v zahraničí, mnohem širší rozhled než Jelcin. V polovině 90. let byl Putin zástupcem starosty Petrohradu a byl označován za čestnějšího a výkonnějšího, než ostatní úředníci.“³⁴

Brzy se nicméně vynořily dohady o demokratickém směřování vlády Vladimira Putina. Již zmíněná analýza českého ministerstva vnitra podotýká, že „Putin je sice člověk s rozhledem, který jezdí často do zahraničí, přitom ale zároveň ruským poslancům kontakty s veškerými cizinci, pokud to nevyžaduje náplň jejich práce, zakazuje. Tajnou službu (dále jen FSB) pověřil monitorováním takovýchto styků, což je skutečnost, která za Jelcina nebývala.“³⁵

Vladimir Putin byl vychován sovětskou tajnou službou KGB v jejichž řadách dlouhá léta působil a očividná byla jeho podpora FSB, které například dovolil vztyčit sochu Felixe Dzeržinského, zakladatele nechvalně známé Čeky. Rozpad Sovětského svazu označil za „největší geopolitickou katastrofu 20. století“. Současně připomněl i dva miliony Rusů, které zůstaly za hranicemi Ruska po roce 1991 a jejichž zájmy byl připraven hájit.

Vladimir Putin v Kremlu oživil naděje velké části obyvatelstva na nastolení vytouženého pořádku. V jeho projevech zaznívala reminiscence staré velmocenské politiky Sovětského svazu, kterou Ruská federace za celou dobu svého života nemohla kvůli finančním prostředkům praktikovat. Putin i v důležitých dokumentech slíbil změnu kurzu směrem k rozhodnější politice a významnější roli Ruské federace v globální rovině mezinárodních vztahů.

3.1. Národní obranná strategie z roku 2000

V současnosti je ruská politika použití jaderných zbraní vztahující se i k RVSN určována dvěma oficiálními dokumenty, které ilustrují pohled Ruska na použití svých jaderných zbraní: *Koncept ruské národní bezpečnosti a Vojenská doktrína*³⁶.

Vladimir Putin na stěžejním dokumentu, jakým bezesporu *Koncept ruské národní bezpečnosti*³⁷ (dále jen *Koncept*) je, zjevně pracoval intenzivně, neboť nová

³³ Luboš Dobrovský, 2. seminář východoevropských dějin, Národní knihovna, 17. 1. 2002. http://www.nkp.cz/seminar/promeny_ruska.htm, staženo 1. 5. 2008.

³⁴ www.mvcr.cz/rs_atlantic/data/files/rusko.doc, staženo 1. 5. 2008.

³⁵ ibidem.

³⁶ FEDOROV Yuri, IFRI Proliferation Papers n°12, 2005, s. 7, http://ifri.org/files/securite_defense, staženo 7. 10. 2007.

³⁷ 2000 Russian National Security Concept, www.russiaeurope.mid.ru/russiastrat2000.html, staženo 25. 3. 2008.

verze *Konceptu* se očividně začala tvořit až po jeho jmenování do křesla tajemníka bezpečnostní rady Ruské federace na začátku roku 1999³⁸.

Koncept začínal vznikat ještě za vlády Borise Jelcina někdy od roku 1997, ale vzhledem k strategickým raketovým vojskům je třeba zohlednit i předchozí vývoj. Od roku 1993 se zvýšené spoléhání na ruský jaderný arzenál stávalo stále zjevnějším. V obranné strategii Ruska z roku 1993 se poprvé mění oficiální postoj k sovětské doktríně neútočit jadernými zbraněmi jako první³⁹, která platila od sedmdesátých let dvacátého století. Přímo se v ní říká: „Rusko si zosobuje právo zvážit použití jaderných zbraní pro svou sebeobranu jako první“⁴⁰.

Ruské ministerstvo zahraničí nicméně vynaložilo mnoho sil, aby všechny ujistilo, že záměrem je pouze politika odstrašení možných protivníků. Konec doktríny nepoužití jaderných zbraní jako první se spíše váže ke konvenčním silám a obecnému chátrání armády, než k jejím jaderným složkám, které byly přes veškeré obtíže stále ještě v celkem dobrém stavu. Armáda totiž nebyla nadále schopna adekvátně bránit hranice Ruska a tak ji musely alespoň částečně svým odstrašujícím účinkem zastoupit RVSN.

Oficiální i neoficiální dokumenty však kromě opuštění dřívější sovětské doktríny nepoužití jaderných zbraní jako první neprozrazovaly více. „Většina jednání se v devadesátých letech minulého století odehrávala za zavřenými dveřmi a doktrína o použití jaderných zbraní se měnila pouze pomalu. Zcela nová, jaderná doktrína začala nabírat jasnější obrysy až v roce 1999“⁴¹.

Ještě jako zastupující prezident⁴² Ruské federace Vladimir Putin podepsal nový *Koncept* 10. ledna 2000. Už ze své povahy se jedná o dokument širšího rámce, který spíše určuje obecná nebezpečí pro Rusko a nastiňuje směřování politiky státu, jeho priority a důležité zájmy.

Pro RVSN je sice důležitý, nicméně se jich dotýká jen zběžně a v obecnějším kontextu. *Koncept* se dá považovat za něco ve smyslu návodu, přičemž rozpracovanou a daleko podrobnější příručku poskytuje vojenská doktrína schválená o několik měsíců později.

Nejdůležitější body, které se vztahují k jaderným zbraním jsou:

- 1) Hlavním úkolem pro Ruskou federaci je odstrašení jakéhokoli úderu v jakémkoliv rozsahu proti jí samé i proti jejím spojencům, a to i za použití jaderných zbraní.
- 2) Ruská federace by měla vlastnit takové jaderné zbraně, které budou schopny způsobit předem určenou míru poškození jakémukoliv agresorovi, nebo koalici agresorů za jakýchkoliv podmínek.
- 3) Rusko si též vyhrazuje právo „použít všech dostupných prostředků a sil, včetně jaderných zbraní, v případě potřeby odrazit ozbrojenou agresi, když byly všechny ostatní prostředky k vyřešení krizové situace vyčerpány, nebo se ukázaly jako neefektivní“⁴³.

Změna oproti devadesátým letům vzhledem k použití jaderných zbraní nastala především v tom, že Rusko po roce 2000 může podle *Konceptu* použít nukleární prostředky i proti státu, který nevlastní jaderné zbraně, ale zaútočil ve velkém měřítku konvenčními silami.

³⁸ <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/concept.htm>, staženo 16. 2. 2008.

³⁹ Angl.: no-first-use strategy.

⁴⁰ ZALOGA Steven. *The Kremlin's Nuclear Sword ...*, s. 227.

⁴¹ <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/doctrine.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁴² Vladimir Putin byl zvolen v řádných volbách až v březnu 2000.

⁴³ <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/doctrine.htm>, staženo 16. 2. 2008.

Ještě v doktríně z roku 1993 se totiž Ruská federace hlásila k takzvaným „negativním nukleárním garancím“⁴⁴. Znamená to, že „nepoužije vlastní jaderné zbraně proti státu nevlastnícímu nukleární zbraně a podepsal smlouvu o nešíření jaderných zbraní, pokud tato země nemá spojeneckou smlouvu s nukleární mocností, nebo nejedná společně s nukleární mocností proti zájmům Ruska, nebo jeho spojenců“⁴⁵.

Zatímco v předchozích konceptech ruské národní obrany bylo vyhrazeno použití jaderných sil pouze v případě „ozbrojené agrese ohrožující samotnou existenci Ruské federace jako nezávislého státu“⁴⁶, v *Konceptu* dochází ke změně úkolu jaderných sil. Komu je tato změna určena?

Za prvé to je tradičně NATO. Od dob Sovětského svazu se mnohé změnilo, avšak „nepřítel“ číslo jedna zůstává alespoň v myslích ruského velení stejný. Před rozpadem Východního bloku se SSSR mohl držet doktríny neútočit jadernými zbraněmi jako první jednoduše kvůli faktu, že Varšavský pakt měl dostatečně silnou konvenční armádu.

Síly Severoatlantické aliance nebyly schopné zastavit potenciální útok vojsk zemí Varšavské smlouvy bez použití jaderných zbraní, čemuž také NATO přizpůsobilo svou doktrínu.

V *Konceptu* je uvedeno jako jedna z hrozeb pro národní bezpečnost Ruské federace „posilování vojenskopolitických bloků, především expanze NATO na východ“⁴⁷.

Ještě před začátkem války v Iráku nebo invazí členských států Severoatlantické smlouvy do Afghánistánu Rusko identifikovalo jako hrozbu „přechod NATO k praktikám využívání vojenské síly mimo jeho prostor zodpovědnosti“⁴⁸. To může podle *Konceptu* bez řádného projednání v Radě bezpečnosti OSN „vést k destabilizaci celé globální strategické situace“⁴⁹.

Za druhé je zastrašení jadernými zbraněmi obsažené v *Konceptu* určeno i státům sousedícím s Ruskem, které se dříve nacházely uvnitř Sovětských hranic a jejich ztráta znamenala pro Rusko velké strategické mínus. Příklad Gruzie je zřejmě nejvhodnější. Sbližování této strategicky důležité kavkazské země se Západem Kreml nesl a dodnes nese velice těžko. Gruzínský prezident Eduard Ševarnadze dlouhá léta odmítal možnost vstupu ruských jednotek na gruzínské území.

Mocný severní soused však kvůli válce v Čečensku a rebelům, kteří se pohybovali okolo gruzínských hranic, požadoval alespoň možnost přeshraničních výpadů svých jednotek. Kreml totiž věřil, že právě přes čečensko-gruzínskou hranici proudí povstalcům zásoby vojenského materiálu.

Vladimiru Putinovi však „stačilo naznačit, že zvažuje nasazení taktických nukleárních zbraní proti Čečencům za účelem přerušení jejich zásobovacích linií na Severním Kavkazu. Pro Gruzii byla nukleární válka na její severní hranici hrozbou, a tak již 22. ledna – dvanáct dní po změně ruské jaderné doktríny - Gruzie souhlasila se vstupem ruských vojsk na své území za účelem patrolování jižní hranice Čečenska“⁵⁰.

⁴⁴ FEDOROV Yuri, IFRI Proliferation Papers n°12, 2005, s. 7.

⁴⁵ ibidem.

⁴⁶ <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/concept.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁴⁷ National Security Concept of the Russian Federation, <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/gazeta012400.htm>, staženo 23. 4. 2008.

⁴⁸ ibidem.

⁴⁹ ibidem.

⁵⁰ Roman JOCH, 1.3.2000, přednáška v Konzervativním klubu v Americkém centru v Plzni dne 2. března 2000.

Třetím příjemcem poselství obsaženého v Konceptu měl být ruský lid. Tomu mělo být jasné, že nastala nová doba, kdy se Rusko dostává opět do popředí světového dění. Stát již nevede nemocný Jelcin, ale otěže řízení drží pevně v rukou Vladimir Putin.

3.2. Vojenská doktrína z roku 2000 a její význam

Vojenská doktrína z roku 2000 (dále jen *Doktrína*) vznikala několik let. Dlouho očekávaný dokument schválil prezident Vladimir Putin tři měsíce po Konceptu národní obrany Ruské federace. Předchůdcem *Doktríny* byl dokument „slibovaný od roku 1997, který nahrazoval dřívější ‚Hlavní opatření vojenské doktríny‘ schválené Borisem Jelcinem v prosinci 1993“⁵¹.

Stejně jako *Koncept*, i *Doktrína* se v průběhu devadesátých let příliš neměnila. Jedinou velkou změnou byla pro strategické raketové síly možnost, že se prezident Ruska, který vydává rozkaz k odpálení jaderných střel, rozhodne použít nukleárních sil jako první, pokud zastrašení selže.

V letech 1997 a 1998 prezident Boris Jelcin schválil v rámci zamýšlené vojenské reformy závažné škrty v ruském jaderném arzenálu⁵². Šlo hlavně o mezikontinentální balistické střely a rakety středního dosahu, které již zastarávaly. Také byl navržen modernizační program, který byl ekonomickou situací do značné míry limitován.

Avšak v dubnu 1999 s nástupem Vladimira Putina do čela bezpečnostní rady Ruské federace se pozice RVSN, jaderným ponorkám i strategickým bombardérům mění. Posílení pozice strategické triády mělo dva důvody.

Za prvé to bylo rozšíření NATO o bývalé členy Varšavské smlouvy, jmenovitě Českou republiku, Polsko a Maďarsko. Nebyla to událost neočekávaná, nicméně pro Ruskou federaci znamenala jasné vychýlení strategické rovnováhy v její neprospěch a cítila se být rozšířením ohrožena.

Za druhé to byl vojenský zásah NATO proti Srbsku, které je dlouhodobě považováno za spojence Ruska. Útok na Srbsko zjevně nasměroval armádu i bezpečnostní radu Ruské federace k revizi jaderné doktríny a vymyšlení způsobu, jak předejít podobnému útoku omezenou konvenční silou vůči Rusku samotnému.

Abychom si uvědomili jak velký posun znamenala *Doktrína* a jakým směrem se vyvíjela ve vztahu k použití jaderných zbraní, je třeba porovnat různá opatření v doktrínách z roku 1993 a 2000.

Dokument z roku 1993 definoval úkol jaderných zbraní „odstranit nebezpečí nukleární války zastrašením jiných států, aby se neodvážily rozpoutat agresi proti Ruské federaci a jejím spojencům“⁵³. Skrýval dvě závažná varování: za prvé se mohl i omezený konflikt vyvinout v globální válku a za druhé by jakékoliv použití jaderných zbraní vedlo k masivní odvetě z ruské strany⁵⁴.

Jak bylo řečeno, v devadesátých letech se ještě Rusko hlásilo k nepoužití vlastních jaderných zbraní proti státu nevlastnícímu nukleární zbraně a jenž podepsal smlouvu o nešíření jaderných zbraní, pokud tato země nemá spojeneckou smlouvu s nukleární mocností, nebo nejedná společně s nukleární mocností proti zájmům Ruska, nebo jeho spojenců.

Doktrína z roku 2000 zní sice podobně, avšak obsahuje výrazné změny.

⁵¹ <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/doctrine.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁵² ibidem.

⁵³ ibidem.

⁵⁴ <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/doctrine.htm>, staženo 16. 2. 2008.

„Ruská federace považuje jaderné zbraně za prostředek zastrašení agrese, zajištění vojenské bezpečnosti Ruské federace a jejích spojenců a za prostředek zajištění zachování mezinárodní stability a míru.

Ruská federace si osobuje právo na použití jaderných zbraní jako odpověď na použití nukleárních zbraní, nebo jiných zbraní hromadného ničení, nebo rozpoutání široce založeného konvenčního útoku, který by kriticky ohrozil národní bezpečnost její, nebo jejích spojenců⁵⁵.

Zde je jasně vidět posun, který *Doktrína* doznala. Odstrašení za použití jaderných zbraní se po roce 2000 rozšířilo a zahrnuje i „vojenskou bezpečnost Ruské federace“ a jaderné zbraně by mohly sloužit i k „zachování mezinárodní stability a míru“.

Použitý jazyk je však velmi vágní a nijak nespecifikuje onu „mezinárodní stabilitu a mír“, nebo „kritickou situaci pro národní bezpečnost“. Uvedená pasáž se dá vysvětlit mnoha způsoby a ani mezinárodní experti se na jednoznačném vyhodnocení *Doktríny* nemohou shodnout.

Zbraně hromadného ničení jsou i chemické nebo biologické. Jadernou odvetu může Rusko uskutečnit, aniž by agresor zaútočil na samotné Rusko. Pokud by tedy například Bělorusko muselo čelit útoku chemickými zbraněmi, Ruská federace by podle *Doktríny* zřejmě zaútočila na agresora jadernými zbraněmi i pokud by se jednalo o lokální konflikt v malém měřítku⁵⁶.

Protože jak se v *Doktríně* říká dále: „Ruská federace nepoužije jaderné zbraně proti státům, které podepsaly dohodu o nešíření jaderných zbraní a které jaderné zbraně nevlastní, kromě případů, kdy by tyto státy provedly invazi, nebo jakýkoliv jiný útok proti Ruské federaci, jejímu teritoriu, jejím ozbrojeným silám a jiným jednotkám, jejím spojencům, nebo státům ke kterým má Ruská federace závazky ohledně bezpečnosti, pokud by tyto jaderně nevyzbrojené státy neprovedly útok za podpory země disponující jaderným arzenálem, nebo pokud tato země nemá spojeneckou smlouvu s nukleární mocností nebo s ní nejedná v součinnosti“⁵⁷.

Rusko si podle *Doktríny* tedy bere právo zaútočit jadernými zbraněmi de facto na kohokoliv v případě konvenčního nebo nekonvenčního útoku na území Ruska i mimo něj, pokud se to dotýká národních zájmů Ruské federace.

Oproti doktríně z roku 1993 nastává výrazná změna i v rozšíření použití jaderných zbraní na různé typy konfliktů. *Doktrína* z roku 2000 rozlišuje čtyři typy konfliktů:

- 1) ozbrojený konflikt (primárně etnického, nebo náboženského původu rozpoutaný uvnitř postižené země, u ostatních států existuje možnost nepřímého zapojení)
- 2) lokální válka (jeden, nebo několik jiných států představuje protivníky, měřítko a cíle konfliktu jsou omezené)
- 3) regionální válka (útok státu, nebo koalice států za účelem významných politických cílů)
- 4) globální válka (útok koalice států, přežití a suverenita Ruska je v sázce)

Užití jaderných zbraní se podle *Doktríny* váže k posledním dvěma typům konfliktů, které Rusko nemůže nebo nedokáže zvládnout, či jim předejít zastrašením⁵⁸. V doktríně z roku 1993 se použití jaderných zbraní vztahovalo až ke globálnímu konfliktu, který však byl vysoce nepravděpodobnou alternativou.

⁵⁵ <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/doctrine.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁵⁶ FEDOROV Yuri, IFRI Proliferation Papers n°12, 2005, s. 8.

⁵⁷ <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/doctrine.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁵⁸ ibidem.

Přes nesporně důležité body zmíněné v *Doktríně* je stále tento dokument spíše jakousi příručkou pro politická rozhodnutí. Ve své podobě ale zůstává hlavním úhelným kamenem obranné politiky Ruska.

Vojenská nařízení a směrnice zůstávají veřejnosti z velké většiny utajeny. Implementace nových doktrinálních pohledů na přelomu Jelcinovy éry a prvního období Vladimira Putina se však dá celkem dobře vypořádat z velkých vojenských cvičení, které jaderné síly Ruské federace provedly.

Dokument *Tematické úkoly pro rozvoj ozbrojených složek Ruské federace*, který byl schválen v roce 2003 se soustředí na bližší identifikaci situace, kdy je při regionálním konfliktu třeba použít jaderné zbraně. Spíše je však součástí reformních snah některých armádních kruhů, které se snažily vzít RVSN jejich výsadní pozici v rámci strategické triády a budu se mu proto věnovat v další kapitole.

3.3. Velká cvičení jaderných složek armády a jejich význam

Ačkoliv se mnohé dá vyčíst z *Konceptu* či *Doktríny*, zůstávají oba dokumenty spíše linií po které se pohybuje samotný stát. Z velkých vojenských cvičení se dá vyvodit implementace vyšších nařízení do armádních struktur.

Vojenská cvičení reflektují pohled armádního vedení a naznačují do jaké míry je Rusko ochotno použít strategické zbraně pro demonstrativní jaderné údery v omezené nukleární válce stejně jako jeho odhodlání k masivnímu nasazení všech tří pilířů strategické triády⁵⁹.

V devadesátých letech se hlavně díky ekonomické krizi v Rusku příliš mnoho velkých cvičení nekonalo a tudíž byla jejich informační hodnota mizivá⁶⁰. Většinou šlo o rozsahově menší cvičení jednotlivých složek ozbrojených sil. Pokud někdy v tomto malém rámci cvičily i RVSN, pak se jednalo spíše o nezávislé zkoušky výzbroje. Změna nastala v roce 1999, kdy se konalo po dlouhé době první velké vojenské cvičení, které simulovalo i jaderný úder.

Rusko se totiž pomalu začalo vzpamatovávat z finanční krize a vojenský rozpočet od té doby začal velmi znatelně stoupat. Na druhé straně stály mezinárodněpolitické důvody. Válečné konflikty na Balkáně ohrožovaly ruské zájmy a za příslovečnou poslední kapku se dá označit Kosovská krize a útok NATO proti Srbsku. Od té doby nastala signifikantní změna v doktríně z čehož vyplynuly změny i pro armádu.

První významné cvičení zvané Zapad-99 se konalo jen krátce po důležitém dubnovém zasedání bezpečnostní rady Ruské federace, které již předsedal Vladimir Putin. Tato zkouška připravenosti proběhla jen pár měsíců po Kosovské krizi v červnu 1999 a tuto vojenskou akci NATO na Balkáně také reagovala.

Scénář cvičení Zapad-99 reflektoval nové názory na bezpečnost Ruska a zřejmě byl testem nové doktríny⁶¹, která oficiálně spatřila světlo světa o necelý rok později. Zapad-99 měl vyzkoušet schopnosti armády použít jaderné zbraně v omezeném regionálním konfliktu jako zstrašující prostředek a pokud by odstrašení selhalo, následovala by deescalace konfliktu za použití nukleárních zbraní a návrat ke statusu quo ante bellum.

⁵⁹ FEDOROV Yuri, IFRI Proliferation Papers n°12, 2005, s. 10.

⁶⁰ <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/maneuvers.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁶¹ FEDOROV Yuri, IFRI Proliferation Papers n°12, 2005, s. 9.

Ruští armádní činitelé od počátku tvrdili, že „Zapad-99 nemá s Kosovem nic společného a cvičení bylo v plánu již od roku 1998. Použití jaderných zbraní podle nich nemělo být vůbec součástí simulace⁶²“. Až po skončení manévrů prohlásil ministr obrany Igor Sergejev, že původním záměrem opravdu bylo vyzkoušet obranu proti útoku na Rusko, který se odehrával ve stejném stylu a v podobném měřítku jako operace proti Srbsku. Cvičení mělo „demonstrovat schopnost a ochotu Ruska použít jaderné zbraně za podmínek, kdy všechny ostatní možnosti odporu selhaly a konvenční síly nejsou schopny úder odrazit“⁶³.

Podle scénáře cvičení měl agresor rozpoutat válku útokem na Bělorusko a Achillovu patu Ruska – Kaliningrad. Konvenční síly nebyly s to technologicky vyspělého protivníka zastavit⁶⁴. Za těchto podmínek Rusko se rozhodlo použít strategické bombardéry proti hlubokému týlu nepřítele.

Další cvičení „velitelství a štábů“⁶⁵ se konalo v únoru 2001. Strategické letectvo provedlo simulované nálety na Dálném východě proti americkým základnám v Japonsku a v severním Atlantiku proti zařízením NATO. V průběhu manévrů došlo i k cvičným testům rakety typu RT- 2PM Topol (SS-25) ze zkušebního odpaliště v Plesecku⁶⁶. Ruské síly se podle scénáře cvičení přidaly na stranu Číny v konfliktu se Spojenými státy.

Čína měla zaútočit na Tchaj-wan, přičemž USA odpověděly za použití námořnictva i pozemních sil. Rusko pohrozilo jaderným úderem v rámci válčiště⁶⁷. Následně Rusko předpokládalo „klasický“ scénář z dob studené války, kdy zaútočí v evropském prostoru konvenční síly NATO⁶⁸.

Poslední velké manévry, ve sdělovacích prostředcích byly označovány za největší cvičení za dvacet let⁶⁹, se odehrály v únoru 2004. Do cvičení se zapojilo všech šest ruských vojenských okruhů, které reagovaly na teroristický útok na čtyř frontách.

Manévry se účastnily i všechny tři složky strategické triády, přičemž pokusy o odpálení několika raket z ponorek selhaly před očima Vladimira Putina, který z jiné ponorky typu Tajfun testy sledoval⁷⁰.

RVSN oproti tomu uspěly na jedničku. Odpálení rakety RT- 2PM Topol (SS-25) z mobilní rampy nedaleko Plesecku i dálkově ovládaný start rakety UR 100-N (SS-19 Stilleto) skončily úspěchem⁷¹. Pokusy měly demonstrovat technologickou vyspělost RVSN.

Zástupce náčelníka generálního štábu generálporučík Jurij Balujevski sice tvrdil, že protivníkem nebyly Spojené státy a NATO, nicméně směry útoku „teroristů“ tomuto scénáři napovídaly a jak sám Balujevski po manévrech poznamenal: „Člověk nebojuje s bin-Ládinem jadernými zbraněmi.“

⁶² <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/maneuvers.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁶³ <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/maneuvers.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁶⁴ Nepřítele stále představovalo NATO.

⁶⁵ rus.: komando i štabnaja trenirovka.

⁶⁶ <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/maneuvers.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁶⁷ včetně Koreje a Japonska.

⁶⁸ <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/maneuvers.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁶⁹ FEDOROV Yuri, IFRI Proliferation Papers n°12, 2005, s. 9.

⁷⁰ <http://www.nti.org/db/nisprofs/russia/weapons/icbms/maneuvers.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁷¹ ibidem.

4. Debaty a boj o nezávislost strategických raketových sil

Od svého vytvoření 17. prosince 1959 si RVSN užívaly dlouhá desetiletí exkluzivní místo nezávislé části armády. Byly na stejné úrovni jako ruské pozemní síly, vzdušné síly i námořnictvo a do svého sloučení s vzdušnými obrannými silami v roce 1997 také s touto vyšší strukturou velení.

Po rozpadu Sovětského svazu význam RVSN ještě vzrostl, když konvenční armáda začala upadat nedostatkem finančních prostředků. Samozřejmě i RVSN kolapsem SSSR utrpěly, nicméně si nadále musely, jako de facto jediná včasná zbraň odvety v případě nukleární války, udržet vysoký stupeň bojové připravenosti.

RVSN získaly významného zastávce, když se v roce 1997 stal ministrem obrany Igor Sergejev, který RVSN předtím velel. Navíc 1. ledna 1997 prezident Boris Jelcin nařídil RVSN sloučení s vesmírnými silami, které měly pod kontrolou vojenské lety do kosmu a vesmírnými raketovými obrannými silami, pod které spadaly systémy včasného varování, vesmírného sledování a protibalistické raketové obrany⁷².

Po fúzi většinou přichází redukce velících struktur a slučování tří výše zmíněných odnoží armády nebylo výjimkou. „Škrty podle některých údajů snížily kombinovaný rozpočet z 19, 3 procenta na 15, 5 procent. Přitom došlo i k redukci stavů jednotek, které se dublovaly.“⁷³

Kritici této reformy spatřovali ve sloučení pouze příležitost pro RVSN k „odsávání peněz z projektů vesmírných a vesmírných raketových obranných sil, které pak RVSN použije k financování svých vlastních priorit. Někteří vojenští analytici také spekulovali, že reorganizace má spíše co do činění s vzrůstem a pádem moci určitých klanů uvnitř generality, než se záměrem ušetřit peníze, nebo optimalizovat organizační strukturu ozbrojených sil“⁷⁴.

Na konci roku navrhl, nyní již maršál, Sergejev vyjmout jaderné síly z velení armády jako celku a vytvořit nezávislé síly strategického odstrašení⁷⁵ (dále jen SDF). Nově vzniklé SDF by dostaly pod svá křídla mezikontinentální balistické střely od RVSN, dálkové bombardéry strategického určení od letectva i ponorky s jaderným arzenálem na palubě od námořnictva. Maršál Sergejev navrhl jako velitele nové složky armády dosavadního šéfa RVSN, generála Vladimira Jakovleva⁷⁶.

Dá se říci, že Sergejevův návrh na vytvoření SDF poslední velkou akcí RVSN, protože se okamžitě ozvaly silné hlasy opozice. Nejhlasitěji byli slyšet velitelé zbylých dvou částí strategické triády, tedy letectva a námořnictva, kteří poukazovali na nutné převedení finančních prostředků z modernizace na restrukturalizaci. Vývoj nových typů raket pro ponorkové loďstvo nebo komponentů pro modernizaci bombardérů by pak poklesl o 15 – 20 procent⁷⁷. Prezident Jelcin Sergejeva nepodpořil a od konce roku 1998 se politická pozice RVSN zhoršovala.

⁷² <http://www.nti.org/db/ntiprofs/russia/weapons/icbms/srfovr.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁷³ ibidem.

⁷⁴ ibidem.

⁷⁵ Strategic Deterrent Forces .

⁷⁶ <http://www.nti.org/db/ntiprofs/russia/weapons/icbms/srfovr.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁷⁷ ibidem.

4.1. Porážka RVSN

V létě roku 2000 se pak v Rusku odehrál intenzivní boj uvnitř armádního establishmentu, který přímo ovlivnil strategické směřování, vliv jednotlivých složek ozbrojených sil a dokonce i osudy jejich velitelů⁷⁸.

Události z léta 2000 cirkulovaly hlavně okolo dlouho doutnajícího sporu mezi ministrem obrany maršálem Sergejevem a náčelníkem generálního štábu Anatolijem Kvašninem⁷⁹. Na jednání kolegia ministerstva obrany, které je shromážděním nejvyšších činitelů tohoto ministerstva, 12. června 2000 se konflikt mezi oběma vysokými důstojníky stal veřejnou věcí, když Kvašnin představil svůj plán na reorganizaci RVSN⁸⁰. Generální štáb a jeho velitel spatřovali hlavní nebezpečí pro ruskou národní bezpečnost ve ztrátě akceschopnosti a korozi konvenční sil, které by měly být schopny zasáhnout v případě lokálního ozbrojeného konfliktu. Tento názor reflektoval vývoj v Čečensku a dalších oblastech s výbušným potenciálem na hranicích Ruska, kde podle konceptu ruské národní bezpečnosti z roku 2000 nemělo dojít k použití strategických jaderných sil, kvůli malému měřítku operací.

Kvašninův plán zahrnoval omezení divizí strategických balistických střel z devatenácti na pouhopouhé dvě a počet samotných nosičů měl být zredukován k roku 2003 na 150 kusů⁸¹. Mužstvo pak mělo čítat jen 1500 mužů⁸². Nový typ nosiče Topol-M (SS-27) měl být vyráběn a vstupovat do činné služby pouze v počtu dvou nebo tří kusů ročně, přičemž předchozí plány počítaly s deseti Topoly-M za rok a podle možností mohlo dojít ke zvýšení produkce na dvojnásobek⁸³.

Náčelník generálního štábu Kvašnin také navrhoval, aby se zrychlila deaktivace a demontáž starších mezikontinentálních balistických střel aniž by se současně modernizovaly zastarávající rakety v ruském arzenálu. Na odstrašení potenciálních agresorů pomocí jaderného arzenálu Kvašnin nicméně v intencích konceptu ruské národní bezpečnosti z roku 2000 nezaněvřel. RVSN se měly jako poměrně malá jednotka inkorporovat například do letectva při zachování dostatečného odstrašujícího potenciálu. Podle Kvašnina byla bezpečnost Ruska ve vztahu k NATO nebo Číně dostatečně zajištěna politickými dohodami⁸⁴.

Fakt, že Kvašnin své návrhy oznámil veřejně a šel přímo proti ministrovi vnitra naznačuje možnost, že již s předstihem získal souhlas Vladimira Putina. Pro jeho reorganizaci hovořila i politická situace, neboť druhá válka v Čečensku byla v plném proudu a pronukleární směr vojenské doktríny z doby Kosovské krize již nebyl v kurzu. Nicméně i „posílené konvenční síly měly v Čečensku spoustu práce, jen aby udržely konflikt na lokální úrovni“⁸⁵.

Vzhledem k tomu, že spolu soupeřili dva hlavní činitelé ve vojenské hierarchii se kolegium ministerstva obrany nebylo schopné na ničem dohodnout. Kvašninovy návrhy putovaly zpět k další diskusi, ačkoliv se zdálo, že se situace vyvíjí pro RVSN nepříznivě.

Spor nakonec hodlal rozsoudit prezident Vladimir Putin a tak si pozval oba protivníky do černomořského letoviska Soči. Setkání však skončilo neúspěchem a jednání pokračovala na mítinku kolegia ministerstva obrany v srpnu 2000.

⁷⁸ <http://www.nti.org/db/ntiprofs/russia/weapons/icbms/debate.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁷⁹ <http://www.nti.org/db/ntiprofs/russia/weapons/icbms/debate.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁸⁰ ibidem.

⁸¹ <http://www.nti.org/db/ntiprofs/russia/weapons/icbms/srfovr.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁸² <http://www.nti.org/db/ntiprofs/russia/weapons/icbms/debate.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁸³ ibidem.

⁸⁴ <http://www.nti.org/db/ntiprofs/russia/weapons/icbms/srfovr.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁸⁵ ibidem.

Na druhé straně i Kvašnin čelil silné kritice. Jeho oponenti poukazovali na skutečnost, že jím navrhované radikální omezení by vedla k jednostrannému naplnění dohody START II⁸⁶. Rusko by tím pádem nemohlo tlačit na Spojené státy, aby ratifikovaly dohodu o protibalistických střelách (dále jen dohoda o *ABM*)⁸⁷ uzavřenou v roce 1972. Pokud by Washington dohodu nedodržel, Moskva by neměla odpovídající prostředek na symetrickou reakci. Pokud by Spojené státy začaly s výstavbou raketového deštníku, slibovali ruští generálové „odpovídající materiální reakci, která se dala vykládat i jako odmítnutí dodržovat smlouvy o redukci jaderného arzenálu“⁸⁸.

Ve finále by se také snížila by se i schopnost Ruské federace adekvátně odpovědět na jaderný úder ve velkém měřítku masivní odvetou.

Kvašninovi kritici navíc poukazovali na jeho politické aspirace a vyčítali mu, že jeho návrhy sledují pouze jeden cíl: dostat se do křesla ministra obrany⁸⁹. Vzhledem k tomu, že v té době měl Vladimir Putin vybrat po volbách nový kabinet, dá se říci, že na tom něco pravdy bylo.

Kvašninova hvězda na společenském žebříčku rychle stoupala⁹⁰. V roce 2000 měl generální štáb opět plnou operační kontrolu nad ozbrojenými silami Ruské federace, což bylo částečně umožněno počátečním úspěchem v druhé válce v Čečensku. „Tyto úspěchy byly připisovány vedení náčelníka generálního štábu Kvašnina.“⁹¹ Ten byl v červnu 2000 jmenován plným členem bezpečnostní rady Ruské federace, což znamenalo oslabení pozice ministra obrany, který byl do té doby jediným plným členem za ministerstvo obrany z titulu své funkce.

Osobní úspěch Kvašnina se však dá vnímat i politickou optikou, neboť prezident Putin se v té době snažil o nastavení modelu podobného jaký funguje ve spojených státech. Náčelník generálního štábu podléhá prezidentovi a ministerstvo obrany je odsouváno na vedlejší kolej.⁹²

Maršál a ministr obrany Sergejev se naopak musel smířit s neúspěchem, když jeho chráněncem a velitelem RVSN Vladimir Jakovlev nebyl povýšen. Velitelé ostatních částí armády povýšení dostali a Sergejev hrozil rezignací⁹³.

Vyšší rovinou osobního sporu Sergejeva a Kvašnina byly spory o budoucím směřování ozbrojených sil. „Mnozí ruští pozorovatelé podotýkají, že konflikt má základy v souboji mezi ‚raketovou mafií‘, vojáky a průmyslníky spojenými s jadernými silami, na jedné straně a stále významnější skupinou ‚čečenských generálů‘, kteří vedli ruské jednotky během první a obzvláště druhé války v Čečensku.“⁹⁴ Tito vojáci naopak hodlali prosadit vedoucí úlohu konvenčních sil.

Koncept ruské národní bezpečnosti a vojenská doktrína z roku 2000 sice naznačovaly posun priorit ke konvenční armádě, která bude schopná zasáhnout na „horkých místech“ po obvodu Ruských hranic, ale na druhé straně přisuzovaly stále významnou roli i RVSN, pokud odhlédneme od jaderných ponorek a strategických bombardérů.

⁸⁶ <http://www.nti.org/db/ntiprofs/russia/weapons/icbms/srfovr.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁸⁷ *Anti-Ballistic Missile Treaty*.

⁸⁸ <http://www.nti.org/db/ntiprofs/russia/weapons/icbms/debate.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁸⁹ <http://www.nti.org/db/ntiprofs/russia/weapons/icbms/srfovr.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁹⁰ <http://www.nti.org/db/ntiprofs/russia/weapons/icbms/debate.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁹¹ *ibidem*.

⁹² *ibidem*.

⁹³ <http://www.nti.org/db/ntiprofs/russia/weapons/icbms/srfovr.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁹⁴ <http://www.nti.org/db/ntiprofs/russia/weapons/icbms/debate.htm>, staženo 16. 2. 2008.

4.2. RVSN opět na výsluní

Dá se říci, že spojené úsilí Kvašnina a jeho pozemních sil ve spojení s námořnictvem bylo reakcí na iniciativu maršála Sergejeva z roku 1998. Sloučení jaderných komponent námořnictva a letectva pod RVSN a vytvoření SDF vystrašilo jak velení námořnictva, které se pokoušelo získat více financ na projekt nové ponorky, tak velitele konvenčních sil, kteří by ztratili nad samostatnými SDF jakýkoli vliv.

Jednání bezpečnostní rady Ruské federace 11. srpna 2000 žádnou extrémní změnu nepřineslo. Ministr obrany Sergejev však podle médií přišel o přízeň prezidenta Vladimira Putina. Ačkoliv jsou jednání bezpečnostní rady tajná, dá se leccos vydedukovat z úniků informací do sdělovacích prostředků. „Zjevně bylo potvrzeno, že ruský strategický arzenál bude nakonec snížen na 1 500 hlavic.“⁹⁵ Toto důležité opatření se však nedalo provést ihned a bylo do značné míry propojeno a omezeno možností, že Spojené státy začnou budovat svůj systém národní protiraketové obrany.

Další velkou organizační změnu přineslo rozhodnutí odebrat RVSN status nezávislé armádní složky (*vid*) a ponechat jí pouze status velitelství (*rod*).⁹⁶ Velitelská struktura RVSN měla být ořezána a do značné míry zjednodušena, všechny divize měly podléhat přímo hlavnímu štábu RVSN a střední velitelské struktury měly být opuštěny. Divizí nakonec podle dohody mělo zůstat místo dvou nebo tří deset až jedenáct.⁹⁷ Vesmírné a vesmírné raketové obranné síly se měly opět stát nezávislými složkami.

Jednání bezpečnostní rady Ruské federace 11. srpna 2000 ukončilo debaty ohledně jaderných zbraní, ačkoliv spory ohledně konvenční armády nadále pokračovaly. Ministr obrany Igor Sergejev nakonec v březnu 2001 na svou funkci rezignoval a byl nahrazen Putinovi oddaným Sergejem Ivanovem, civilistou.

O mnoho déle nevydržel ve své funkci ani náčelník generálního štábu Kvašnin. Nepodařilo se mu dosáhnout na ministerskou pozici a generální štáb díky Ivanovově úsilí přišel o možnost schvalovat vojenský rozpočet⁹⁸. Kvašnin odstoupil v červenci 2004.

Když 13. června 2002 Spojené státy jednostranně odstoupily od dohody o *ABM*, plány se revidovaly znovu. Kvašnin tehdy otočil o sto osmdesát stupňů a prohlášoval, že nejlepším zajištěním ruské národní bezpečnosti proti americkému štítu jsou těžké mezikontinentální rakety schopné nést několik hlavic. RVSN se sice nevrátily na svou pozici nezávislé armádní složky, ale opět se dostaly na první místo ve strategické triádě.

V srpnu 2002 Sergej Ivanov prohlásil, že záměr ponechat si těžké mezikontinentální balistické střely sice „není odpovědí na americké odstoupení od dohody o *ABM*, ale (Rusko) si ponechá existující mezikontinentální balistické střely, hlavně těžké R-36M2 (SS-18 Satan), které zůstanou v aktivní službě do roku 2016“⁹⁹. I podle Ivanova se RVSN opět staly důležitým vojenskopolitickým faktorem odstrašení potenciálních agresorů a získaly zpět své vedoucí místo ve strategické triádě.

⁹⁵ <http://www.nti.org/db/ntiprofs/russia/weapons/icbms/debate.htm>, staženo 16. 2. 2008.

⁹⁶ *ibidem*.

⁹⁷ *ibidem*.

⁹⁸ *ibidem*.

⁹⁹ *ibidem*.

5. START I jako počátek omezení strategických raketových vojsk Ruské federace

První a nejdůležitější smlouvou, ze které pozdější dohody v podstatě vyházejí, mezi Svazem sovětských socialistických republik a Spojenými státy americkými nese název *Smlouva o redukci a omezení strategických zbraní*¹⁰⁰ (dále pouze *START I*).

První návrhy na omezení počtu jaderných hlavic a nosičů vznesl americký prezident Ronald Reagan v Ženevě¹⁰¹. *START I* měl fungovat jako náhražka za smlouvu *SALT II*¹⁰², kterou Reaganova administrativa odmítla ratifikovat. Sovětské vedení však tehdy požadovalo, aby do celkového počtu povolených jaderných hlavic a nosičů byly zahrnuti i spojenci USA z NATO.

Na druhé straně však Sověti sami nebyli ochotni snížit počty svých balistických raket středního doletu rozmístěné v Evropě pod strop určený NATO, pokud by do celkového počtu jaderné mocnosti NATO Francie a Velká Británie zahrnuti byli. Sovětská delegace jednání nakonec opustila 23. října 1983. Američané se nakonec rozhodli v Evropě rozmístit rakety středního doletu Pershing II¹⁰³.

Průlom znamenal až nástup Michaila Gorbačova k moci. Sovětské vedení v lednu 1986 zveřejnilo utopický návrh ničit veškerý jaderný arzenál do roku 2000¹⁰⁴. Následně byl tento nerealistický návrh zredukován na likvidaci poloviny strategických nosičů a všech jaderných raket středního doletu. Tuto pozici však sovětská strana nadále držela.

Po sérii jednání se sovětská strana rozhodla vydělit z jednání o smlouvě *START I* problém amerického projektu SDI¹⁰⁵, známější veřejnosti pod názvem „*Hvězdné války*“ a také jednání o raketách středního doletu s jadernými hlavicemi¹⁰⁶. Rozhovory se mohly pohnout dále i když to šlo jen pomalu.

V červnu 1988 dosáhly delegace Sovětského svazu a Spojených států shody na základech budoucí smlouvy. Každá strana si směla ponechat 1 600 strategických nosičů s celkovým počtem šesti tisíc hlavic¹⁰⁷. Obě strany se také dohodly na tom, že počet hlavic na pozemních a námořních strategických prostředcích nepřesáhne 4 900 a Sovětský svaz se zavázal snížit počet svých těžkých mezikontinentálních střel na polovinu¹⁰⁸.

Poté se již celková ujednání příliš nezměnila. Smlouva *START I* byla podepsána 31. července 1991, jen několik měsíců před rozpadem Sovětského svazu. SSSR tehdy disponoval 1 398 mezikontinentálními balistickými střelami různých typů, celkově pak 2 500 strategickými nosiči a 10 271 hlavicemi. Spojené státy měly dohromady 2 246 strategických prostředků a 10 563 hlavic¹⁰⁹.

¹⁰⁰ Angl: *Strategic Arms Reduction and Limitation Treaty*.

¹⁰¹ PODVIG, Pavel. *Russian strategic ...* s. 19.

¹⁰² Zkratka: *Strategic Arms Reduction Talks*.

¹⁰³ PODVIG, Pavel. *Russian strategic ...* s. 19.

¹⁰⁴ PODVIG, Pavel. *Russian strategic ...* s. 19.

¹⁰⁵ *Strategic Defense Initiative* byla ambiciózním plánem Spojených států vybudovat síť družic, které by byly schopné laserem zničit jaderné rakety mířící na území USA. Odtud pojem „*Hvězdné války*“. SSSR to považoval za porušení dohody o protibalistických střelách ABM uzavřené roku 1972.

¹⁰⁶ *Dohoda o jaderných silách středního dosahu (Intermediate-nuclear Forces Treaty)* byla úspěšně uzavřena již 8. prosince 1987 a znamenala úplnou likvidaci arzenálu jaderných raket s doletem od 500 do 5000 kilometrů.

¹⁰⁷ PODVIG, Pavel. *Russian strategic ...* s. 21.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ PODVIG, Pavel. *Russian strategic ...* s. 23.

Krátce po podpisu smlouvy *START I* došlo také ke snížení stupně ostražitosti u všech strategických střel. K RVSN se tato opatření vztahují jen minimálně. Šlo hlavně o bombardovací peruti strategických bombardérů, které byly neustále připravené k vzletům a jaderné ponorky čekající ve svých operačních prostorech na vypuknutí válečného konfliktu. Snížilo se tak nebezpečí možného náhodného a neautorizovaného vypuštění rakety s jadernou hlavicí.

START I ratifikovaly na konci roku 1995 po rozpadu sovětského svazu kromě Ruské federace a Spojených států i Bělorusko, Kazachstán a Ukrajina. Smlouva vstoupila v platnost 5. prosince 1994 a podle jejích regulí měly podepsané strany dosáhnout stanovených limitů v roce 2001, sedm let po podpisu smlouvy. *START I* zůstává v platnosti až do roku 2009.

5.1. *START II*

*Smlouva o další redukci a omezení strategických zbraní*¹¹⁰ (dále pouze *START II*) měla co se týče práce na samotném dokumentu a dohodách v něm obsažených cestu usnadněnou předchozí *START I*. Proces schvalování na ruské straně věcí odlišnou.

Tehdejší prezident Ruské federace a Spojených států amerických, Boris Jelcin a George Walker Bush se sice na společném summitu v červnu 1992 na základních otázkách a redukcích jaderného arzenálu shodli, ale ruské Dumě trvalo dalších osm let, než *START II* schválila. Senát Spojených států ratifikoval *START II* již v 26. ledna 1996.

Problémy se schvalováním *START II* byly rozmanitého charakteru. Na počátku se jednalo spíše o finanční nesnáze, které přinášela likvidace starších nosičů podle ustanovení *START I*. Další těžkosti přinášela v devadesátých letech výše zmíněná transformace. Jednou dokonce kvůli nezaplaceným účtům v září 1994 místní energetická společnost přerušila dodávky proudu jedné z hlavních velitelských základů RVSN¹¹¹.

Takovéto problémy dávaly oponentům ratifikace *START II* pádné argumenty. RVSN si podle nich nemohly plánované omezení podle této smlouvy dovolit, protože likvidace jaderných hlavic a nebezpečných paliv do strategických nosičů je drahá. Podle neoficiálních odhadů vyšla implementace *START I* na 30 miliard rublů. *START II* měl podle odhadů z poloviny devadesátých let stát ještě o dvacet až třicet procent draž. RVSN měly oproti tomu roční rozpočet 20 miliard rublů a po splnění limitů určených v obou smlouvách *START* se počítalo se snížením na 15 miliard¹¹².

Proti tomu postavili stoupenci ratifikace názor, že v dlouhodobém výhledu se ratifikace vyplatí. Spojené státy navíc nabídly pomoc ve výši 400 milionů dolarů. Problém této pomoci byl podle kritiků v tom, že se do Ruska dostávala pomalu a přes americké firmy, které potřebný proviant dodávaly samy.

Druhou úrovní diskuse o ratifikaci či neratifikaci *START II* byly stropy určené smlouvou a další omezení pro RVSN. Obě strany se v případě přistoupení ke *START II* zavazovaly do prosince 2001 snížit nad rámec *START I* své arzenály aktivních jaderných hlavic na maximální úroveň 4 250¹¹³. Jako konečný strop si Spojené státy

¹¹⁰ *Treaty on Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms*

¹¹¹ LEPINGWELL, John W. R. *START II and the Politics ...*, s. 69.

¹¹² LEPINGWELL, John W. R. *START II and the Politics ...*, s. 70.

¹¹³ *Treaty on Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms*, staženo z <http://www.state.gov/www/global/arms/starthtm/start2/str2txt.html#1.0> 10. 5. 2008.

a Ruská federace určily 3 000 až 3 500 strategických jaderných hlavic, který měly obě strany dosáhnout k prvnímu lednu 2003¹¹⁴.

Pro RVSN však bylo značně důležité ustanovení podle kterého měly zničit veškeré takzvané těžké rakety a rakety schopné nést více samostatně zaměřitelných hlavic (dále jen multihlavice)¹¹⁵.

Výjimku dostalo Rusko v případě devadesáti sil R-36M2 (SS-18 Satan), která měly obsadit strategické nosiče s jednou nukleární hlavici¹¹⁶.

Mezi ruskými vojáky se rozhořela prudká debata o vhodnosti připravit se o strategickou výhodu v oblasti raketových vojsk implementací omezení strategických nosičů s multihlavicemi. Například těžké střely typu R-36M2 (SS-18 Satan) mají oficiální konec životnosti až v roce 2010¹¹⁷.

Kritici *START II* poukazovali na převahu, kterou nosiče R-36M2 (SS-18 Satan) poskytují nad Spojenými státy, které se spoléhaly spíše na strategické bombardéry a ponorkové loďstvo. Další očividný argument proti přijetí podmínek, jak je určil *START II* byla možnost výstavby amerického protiraketového štítu. Rakety s multihlavicemi mají daleko větší šanci proniknout tímto obranným prostředkem právě díky oddělenému zaměření jednotlivých hlavic. Například těžká raketa R-36M2 (SS-18 Satan) může nést až deset jaderných hlavic se samostatně určeným cílem dopadu.

R-36M2 (SS-18 Satan) však má omezenou životnost a obnova těchto nosičů zřejmě nebude možná, neboť výrobní linky nacházející se mimo Rusko přišly po rozpadu Sovětského svazu o zakázky a zkrachovaly. Zčásti to bylo dáno i strachem ruského raketového průmyslu z konkurence a jeho snahy zajistit si výhodnou pozici pro obchodování¹¹⁸.

Poslední překážkou ratifikace *START II* byla nutnost schválení smlouvy Dumou. V té tehdy dominovali komunisté a nacionalisté, kteří viděli jen neradi, jak Rusko ustupuje z velmocenských pozic. Zachování jaderného arzenálu považovali za možnost, jak zachovat pro svou zemi její postavení¹¹⁹. Expanze NATO na východ, tedy přijetí bývalých členů Varšavského paktu České republiky, Maďarska a Polska bylo nejčastěji citováno jako důvod, proč *START II* odmítnout.

Po mnohých debatách uvnitř armády i politického vedení Ruské federace Duma 14. dubna 2000 *START II* nakonec ratifikovala.

Když však Spojené státy vyjádřily úmysl odstoupit od smlouvy ABM a 14. června 2002 tak učinily, byl konec i ruské zdrženlivosti ohledně těžkých raket s multihlavicemi. V jednání bylo sice ještě další omezení jaderných arzenálů až na jeden tisíc hlavic, nicméně *START III* se nepodařilo prosadit. Důvodem byla neochota generálního štábu Spojených států přijmout ruské návrhy ohledně stropu pro jaderné hlavice.

Ruský prezident Vladimir Putin a jeho protějšek George Bush 24. května 2002 sice podepsali *Smlouvu o omezení strategických ofenzivních prostředcích SORT*¹²⁰, ale vzhledem k neexistenci verifikačních opatření není ani jedna strana schopna cokoliv zjistit o aktuálním stavu snižování jaderného arzenálu druhé smluvní strany. Strop pro

¹¹⁴ *Treaty on Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms*, staženo z <http://www.state.gov/www/global/arms/starhtml/start2/str2txt.html#1.0> 10. 5. 2008.

¹¹⁵ Angl: MIRV (multiple independently targetable reentry vehicle).

¹¹⁶ PODVIG, Pavel. Russian strategic ... s. 25.

¹¹⁷ PODVIG, Pavel. Russian strategic ... s. 31.

¹¹⁸ ZALOGA Steven. The Kremlin's Nuclear Sword ... , s. 223.

¹¹⁹ ZALOGA Steven. The Kremlin's Nuclear Sword ... , s. 222.

¹²⁰ *Treaty on Strategic Offensive Reductions*.

aktivní hlavice činí 1 700 až 2 200 kusů¹²¹, ale odstraněné hlavice mohou být po skončení platnosti *SORT* 31. prosince 2012 navráceny na své nosiče, protože *SORT* neukládá smluvním stranám ty deaktivované zlikvidovat.

Budoucí omezení jaderných arzenálů tedy zůstává v podstatě na dobré vůli Spojených států a Ruské federaci. Vzhledem k současnému mezinárodněpolitickému napětí mezi Ruskem a USA, potažmo NATO je další dohoda podobná *START I* nepravděpodobná. Vývoj v Kosovu, východní rozšiřování NATO, situace kolem Gruzie a plánované výstavby protiraketového deštníku Spojených států v České republice a Polsku zřejmě budou pro Rusko dostatečným důvodem pro zachování stávajícího stavu strategické triády.

Velitel RVSN generálplukovník Nikolaj Solovcov i vzhledem k americkému odstoupení od dohody *ABM* popsal 15. prosince 2002 směr rozvoje pro RVSN:

- na základě rozhodnutí bezpečnostní rady Ruské federace, schválené prezidentem Vladimírem Putinem, nebude rozebrána žádná strategická raketa, aniž by dosáhla plné životnosti
- nezbytným úkolem je prodloužit životnost stávajících strategických raket až na 25 – 27 let, snad i 30
- velký důraz bude kladen na strategické rakety umístěné v sílech, neboť mají největší schopnosti pro překonání protiraketové obrany
- těžké R-36M2 (SS-18 Satan) budou v aktivní službě až do roku 2016 – 2020
- ve vzdálenější budoucnosti se budou velké raketové celky sestávat z raket Topol-M (SS-27)
- podle státního zbrojního programu se nakoupí ročně 6 – 10 raket Topol-M (SS-27)
- ozbrojené síly plánují aktivaci jednoho regimentu raket Topol-M (SS-27) za dva až dva a půl roku
- státní zbrojní program předpokládá prozkoumání možnosti vybavit Topol-M (SS-27) až třemi hlavicemi
- jedna ze tří divizí mobilních RT-23UTTH (SS-24 Scalpel) zůstane v aktivní službě¹²²

Radikální změna oproti dřívějším rozhodnutím značně posílila váhu RVSN. Také rozhodnutí prodloužit aktivní službu raket R-36M2 (SS-18 Satan) a RT-23UTTH (SS-24 Scalpel) bylo dříve bráno jako riskantní.

¹²¹ http://www.nuclearfiles.org/menu/library/treaties/strategic-offensive-reduction/trty_strategic-offensive-reduction_2002-05-24.htm, staženo 2. 3. 2008.

¹²² FEDOROV Yuri, IFRI Proliferation Papers n°12, 2005, s. 20.

6. Současný stav a struktura strategických raketových sil

Strategické raketové síly mají status nezávislého velitelství (*rod*) v rámci armády Ruské federace. Jejich velitelem je od 27. dubna 2001 generálplukovník Nikolaj Solovstov.

V lednu 2008 se skládaly RVSN ze 430 aktivních raketových systémů čtyř odlišných typů a byly schopné nést 1605 jaderných hlavic¹²³.

Tabulka 1: Rozmístění a počty nosičů s hlavicemi				
Název systému	Počet systémů	Hlavic	Hlavic celkem	Umístění
R-36M2 (SS-18)	75	10	750	Dombarovsky, Užur
UR-100NUTTH (SS-19)	100	6	600	Tatiščevo, Kozelsk
RT- 2PM Topol (SS- 25)	201	1	201	Tejkovo, Joškar-Ola, Nižnyj Tagil, Novosibirsk, Irkutsk, Barnaul, Vypolzovo
Topol-M (SS-27) v sílech	48	1	48	Tatiščevo
Topol-M (SS-27) mobilní	6	1	6	Tejkovo
Celkem	430		1605	

Zdroj: <http://russianforces.org/missiles>

¹²³ <http://russianforces.org/missiles>, staženo 2. 5. 2008.

RVSN se v současnosti skládají ze tří raketových armád: 27. gardové raketové armády s velitelstvím ve Vladimiru, 31. raketové armády s velitelstvím v Ordenburgu a 33. gardové raketové armády s velitelstvím v Omsku. Podle současných plánů bude 33. gardová armáda během několika let vyřazena¹²⁴.

	Tabluka 2: Výzbroj jednotlivých raketových divizí	
Raketová armáda a divize	Počet nosičů	Raketový systém
27. Gardová raketová armáda (Vladimir)		
Tatiščevo: 60. raketová divize	50	UR-100NUTTH (SS-19)
	48	Topol-M (SS-27) v silech
Kozelsk: 28. raketová divize	50	UR-100NUTTH (SS-19)
Vypolzovo: 7.gardová raketová divize	18	RT- 2PM Topol (SS-25)
Tejkovo: 54. gardová raketová divize	12	RT- 2PM Topol (SS-25)
	6	Topol-M (SS-27) mobilní
Joškar Ola: 14.r aketová divize	27	RT- 2PM Topol (SS-25)
31. Raketová armáda (Orenburg)		
Dombarovsky: 13. raketová divize	41	R-36M2 (SS-18)
Nižnyj Tagil: 42. raketová divize	36	RT- 2PM Topol (SS-25)
33. Gardová raketová armáda (Omsk)		
Užur: 62. raketová divize	34	R-36M2 (SS-18)
Novosibirsk: 39. gardová raketová divize	45	RT- 2PM Topol (SS-25)
Irkutsk: 51. gardová raketová divize	27	RT- 2PM Topol (SS-25)
Barnaul: 35. raketová divize	36	RT- 2PM Topol (SS-25)

Zdroj: <http://russianforces.org/missiles>

¹²⁴ <http://russianforces.org/missiles>, staženo 2. 5. 2008.

8. Růžová budoucnost RVSN?

Za rok 2006 se Ruská federace mohla pyšnit ekonomickým růstem 6, 7 procent, když za ten samý rok vydávala na obranu 2, 7 procenta HDP, což bylo 24, 9 miliardy dolarů¹²⁵. Rychlý růst ekonomiky však do velké míry závisí na růstu cen ropy. Energeticky zaměřená ekonomika je, jak řekl ve svém projevu prezident Vladimir Putin, „extrémně neefektivní“¹²⁶.

Na druhé straně se během posledních sedmi let výdaje na armádu zečtyřnásobily a v roce 2007 Rusko vydalo na obranu 31 miliard dolarů. V tom samém roce schválila vláda ambiciózní plán přezbrojení armády v hodnotě 240 miliard dolarů¹²⁷. Navíc by měl vojenský rozpočet Ruské federace podle slov prezidenta Putina v příštích letech ještě růst.

Putin ve svém projevu 8. února 2008 hovořil poznamenal: „Nyní je jasné, že svět vstoupil do nové spirály závodů ve zbrojení. To však nezávisí na nás a nebyli jsme to my, kdo je začal.“¹²⁸

V jasné narážce na Spojené státy Putin prohlásil: „Nejrozvinutější země využívají svého technologického náskoku a utrácí miliardy na vývoj nových defenzivních i ofenzivních zbraní. Jejich investice do obrany desetinásobně překračují ty naše.“¹²⁹

„Rusko má na tyto výzvy odpověď a vždy ji mít bude. V následujících letech začne vyrábět nové typy zbraní jejichž kvalita bude stejná a v některých případech dokonce převyší ty z ostatních zemí,“ nastínil cestu velkých výdajů na zbrojení ruský prezident. Ve svém projevu také naznačil, že by se ruská armáda měla vydat cestou technologií a vývoje zbraní nové generace¹³⁰.

Podle jeho slov je tedy jasné, že se snižování vojenského rozpočtu Ruské federace nedá očekávat. A vzhledem k doktrinní důležitosti RVSN se dá očekávat, že vývoj jediné současné moderní strategické rakety Topol-M (SS-27) půjde zdárně kupředu.

Pokud by byl na výzkum a vývoj tohoto modelu dostatek prostředků, mohla by projektovací kancelář MIT dostat zakázku na vývoj nového typu rakety schopné nést multihlavice. Podle regulí *START I*, které stále platí, totiž nesmí být žádná stávající raketa osazována dalšími hlavicemi. Toto omezení se vztahuje i na Topol-M (SS-27). Nicméně velitel RVSN generálplukovník Solovcov přiznal, že Moskevský institut termotechnologie, který Topol-M (SS-27) vyvinul, zkoumá možnosti osazení této rakety několika samostatně zaměřitelnými hlavicemi.

Počátkem listopadu 2005 se také uskutečnily testy rakety Topol-M (SS-27) s hlavicí Iгла, která údajně disponuje manévrovací schopností, což jí umožňuje překonat jakýkoliv existující protiraketový štít¹³¹. Nosič s novou hlavicí bude určen pouze pro mobilní útvary a ponese označení Topol-M1, aby se odlišil od původní střely Topol-M (SS-27), která bude nadále umístěná pouze v sílech¹³².

¹²⁵ <http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/mo-budget.htm>, staženo 7. 5. 2008.

¹²⁶ Vladimir Putin, Speech on Development Strategy through to 2020, Kremlin, 8. 2. 2008, staženo z <http://www.kremlin.ru>, 5. 3. 2008.

¹²⁷ <http://www.globalsecurity.org/military/world/russia/mo-budget.htm>, staženo 7. 5. 2008.

¹²⁸ Vladimir Putin, Speech on Development Strategy through to 2020, Kremlin, 8. 2. 2008, staženo z <http://www.kremlin.ru>, 5. 3. 2008.

¹²⁹ *ibidem*.

¹³⁰ *ibidem*.

¹³¹ <http://cns.miis.edu/pubs/week/051109.htm>, staženo 8. 5. 2008.

¹³² *ibidem*.

„Ruská média citovala nejmenované zdroje z RVSN, které uvedly, že předpovědět trajektorii hlavice Igla by nemělo být složité, ale nemožné, protože pomocné motory se budou zapínat zcela náhodně.“¹³³ Pokud by se tyto informace ukázaly jako pravdivé, znamenalo by to velkou změnu ve vývoji raket. Žádná jiná hlavice totiž podobnými motory nedisponuje a Igla má prý i schopnost „učinit se neviditelnou použitím speciálního pláště, který rozptyluje teplo“¹³⁴. Konvenční hlavice amerického protiraketového deštníku, nebo elektromagnetický puls ničící čipy v hlavici by se jen těžko na svůj cíl zaměřovaly.

Podle velitele RVSN generálplukovníka Solovcova budou hlavice Igla montovány i na nové rakety typu Bulava-M určené pro ponorky třídy Borej (Projekt 955). „Rusko Bulavu-M, která má dolet osm tisíc kilometrů a může nést až deset jaderných hlavic se samostatnými dráhami letu, dlouho zkoušelo. Její sériovou výrobu Moskva zahájila letos v srpnu.“¹³⁵

Rusko také uvedlo do služby jadernou ponorku nové generace, svou první od rozpadu Sovětského svazu¹³⁶. Výroba plavidla třídy Borej, které nese jméno Jurij Dolgorukij po legendárním zakladateli Moskvy, trvala více než 12 let. Uvedení do aktivní služby brzdily hlavně finanční problémy v devadesátých letech. Jurij Dolgorukij může nést dvanáct až šestnáct raket Bulava-M.

RVSN také vydaly informace o plánovaném rozmístování rakety Topol-M (SS-27). Pokud se raketovým vojskům podaří dosáhnout plánované aktivace třinácti kusů ročně by znamenalo, že se RVSN opět stanou páteří ruské strategické triády¹³⁷.

¹³³ <http://cns.miis.edu/pubs/week/051109.htm>, staženo 8. 5. 2008.

¹³⁴ ibidem.

¹³⁵ ČTK, 22.12 2007.

¹³⁶ Reuters, 13.02 2008.

¹³⁷ <http://cns.miis.edu/pubs/week/051109.htm>, staženo 8. 5. 2008.

Závěr

Během devadesátých let minulého století se RVSN musely vypořádat s mnohými problémy. Ohrožovala je neschopnost Ruské federace zajistit pro svůj hlavní prostředek strategického odstrašení odpovídající finance i ztráta výrobních kapacit, které byly pro některé typy těžkých mezikontinentálních balistických střel životně důležité. V druhé polovině devadesátých let to s RVSN příliš růžově nevypadalo.

Dohody *START I* a *START II* sice nastavily pro strategické triády Spojených států a Ruské federace stopy, ale na ruské straně se nabízí otázka, zdali se jich byla schopná vůbec držet pokud by nedošlo k razantnímu oživení ekonomiky jaký viděl svět po nástupu Vladimira Putina.

Rozpad Sovětského svazu zanechal na RVSN stopy, které budou mizet ještě dlouho. Je zcela jasné, že vývoj jedné jediné strategické rakety a pomalá aktivace jí vyzbrojených regimentů neodpovídá světské éře, kdy byly RVSN prioritou číslo jedna v celé armádě.

Dá se říci, že šrámy, které RVSN utrhly po rozpadu Sovětského svazu nedokonalá transformace za prezidenta Borise Jelcina pouze prohloubila. V devadesátých letech odcházeli kvůli platovým, bytovým a sociálním podmínkám zkušení důstojníci a poddůstojníci, což znamenalo zvýšení nebezpečí nehody, která mohla zapříčinit jadernou katastrofu.

S nástupem Vladimira Putina do funkce ruského prezidenta se mnohé mění. Ekonomika se začíná zvedat z hlubokého dna, ale na druhé straně se stává čím dál tím více závislou na nerostných zdrojích, jejichž cena naštěstí pro Rusko stále stoupá.

Mění se i doktrína. Ještě za Jelcina Rusko opustilo sovětskou strategii nepoužití nukleární zbraně jako první. Změny v roce 2000 také byly zásadního charakteru. *Koncept ruské národní bezpečnosti* totiž použití zbraní schválil i pro regionální konflikty. Do té doby mohlo dojít k použití jaderných zbraní pouze v globální (a zároveň nukleární) válce.

Na místě je otázka, do jaké míry je *Koncept* pro celou armádu a RVSN směrodatný? Vzhledem k tomu, že byl následně rozpracován ve *Vojenské doktríně* se dá říci, že není jen pouhým cárem papíru. Dokázala to i mnohá vojenská cvičení jak na úrovni štábů, tak velké manévry za účasti všech složek armády. Strategická hrozba raket Ruska zůstává neustále aktuální.

Vývoj posledních několika let je jasným odklonem od plánů, které hrozily téměř likvidací RVSN. Když náčelník generálního štábu Anatolij Kvašnin navrhoval snížit počet strategických raket na několik málo kusů a jako takové je zahrnout například pod letectvo, zřejmě si nedokázal představit, že za osm let budou opět tvořit páteř ruské strategické triády.

Ze současného mezinárodněpolitického vývoje se dá usuzovat, že se další omezování strategických zbraní nechystá, neboť napětí v globálním měřítku stoupá. Spojené státy se s Ruskem sice zřejmě dokáží ještě dohodnout, druhou stranou mince však zůstává dodržování limitů stanovených například smlouvou *SORT*. V současnosti nikdo z odborné veřejnosti nečeká, že by se smluvní strany vzhledem ke svým postojům odhodlaly jednostranně snižovat své arzenály.

RVSN paradoxně pomohl jejich největší protivník, americký protiraketový deštník. Revize Kvašnonivých plánů byla dokonána v roce 2002, když Spojené státy odstoupily od dohody *ABM*. Od té doby se stále silněji tlačí na své bývalé místo jako

hlavní odstrašující síly, která brání všem agresorům byť jen pomyslet na rozsáhlý útok proti Rusku.

Summary

During last years of millennium the strategic rocket forces must have dealt with various problems. It was threatened by inability of the Russian federation to sufficiently fund its main deterrent instrument. Loss of producing capacities, part of armament and withdrawal of rockets with warheads were problems to solve after breakup of Soviet Union.

Resulting difficulties with funding of Russian armed forces did not avoid its strategic rocket forces. Offices did not get wages, arsenal started to become obsolete and there were no money for development of new rocket types. However, strategic rocket forces still played an important role until beginning of 2000, when they were regarded foremost in strategic triad and then it almost lost its sovereignty in framework of Russian army.

With Vladimir Putin as Russian president came change. Not only in concept of national security, but in military doctrine as well. After disputes about reducing strategic rocket forces to minimum strength, there was a big rise of this part of army. It was mainly due to American withdrawal from *ABM Treaty* and planned eastwards enlargement of NATO. Russia decided to maintain its arsenal of heavy MIRVed missiles until they reach end of warranty.

Course of last years is diametrically different from plans scheduled by former chief of staff Anatoly Kvashnin. We can reproach from current international situation, statements of Russian government and for example military parade on May 9, that this country will not reduce its military budget and that strategic rocket forces still represent big deterrent force.

Použitá literatura

Primární prameny:

PUTIN Vladimir, Speech on Development Strategy through to 2020, Kremlin, 8. 2. 2008

National Security Concept of the Russian Federation

Treaty on Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms

Sekundární literatura:

ZALOGA Steven. The Kremlin's Nuclear Sword: The Rise and Fall of Russia's Strategic Nuclear Forces, 1945-2000. New York : Smithsonian, 2002 ISBN 1-58834-007-4

PODVIG, Pavel. Russian strategic nuclear forces. London : MIT Press, 2001. ISBN 0-262-16202-4

FEDOROV Yuri, IFRI Proliferation Papers no. 12, 2005

ODOM William, Collapse of the Soviet Military, New York : Yale University Press, 2000

MIASNIKOV Eugene, The Future of Russia's Strategic Nuclear Forces: Discussions and Arguments, Moscow: The Center For Arms Control, Energy, and Environmental Studies at MIPT, 1998

LYNCH Allen, The Realism of Russia's Foreign Policy, Europe-Asia Studies, Vol. 53, No. 1.

POTTER William C., The Soviet Union and Nuclear Proliferation, Slavic Review, Vol. 44, No. 3.

DYER Philip W., Tactical Nuclear Weapons and Deterrence in Europe, Political Science Quarterly, Vol. 92, No. 2

JACKSON William D., Encircled Again: Russia's Military Assesses Threats in a Post-Soviet World, Political Science Quarterly, Vol. 117, No. 3.

ODOM William, Collapse of the Soviet Military, New York : Yale University Press, 2000

Internetové zdroje:

www.fas.org

www.nti.org

www.globalsecurity.org

www.russianforces.org

Seznam příloh

Příloha č. 1: Rozmístění a počty nosičů s hlavicemi (tabulka)

Příloha č. 2: Výzbroj jednotlivých raketových divízi (tabulka)